

YOLSUZLUK VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

Doç. Dr. İsmail AYDOĐUŐ*
Doç. Dr. Erol KUTLU**
Arő. Grv. Selim YILDIRIM***

ÖZET

Bu çalıőmanın amacı yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırım üzerine etkisini incelemektir. Birinci bölümde, yolsuzluğun nedenleri, ikinci bölümde yolsuzluğun ekonomi üzerine etkisi, üçüncü bölümde doğrudan yabancı yatırım kavramı ve türleri, incelenmiştir. Çalıőmanın son bölümünde yolsuzluk ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişki incelenmiştir.

ABSTRACT

The purpose of this article is to examine the impact of the corruption on foreign direct investments. In section one, causes of corruption, in section two, impact of the corruption on economy, in section three, concept of the foreign direct investments and foreign direct investments types are examined. In the last section of the study, the relationship between corruption and foreign direct investments is investigated.

GİRİŐ

YozlaŐma İngilizcedeki “corruption” sözcüğünün karŐılık gelmektedir. Ancak, Türke’de bu kelimenin (bu makalede kullanılan anlamda) manasını yolsuzluk sözcüğü karŐılar. Yolsuzluk Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre kurallara aykırı, uygunsuz, yöntemsiz, düzensiz, usulsüz, nizamsız anlamlarına gelmektedir¹. Bu tanımda da belirtildiği gibi yolsuzluğun ana tanımlayıcısı kurallara aykırı yapılmış olması. Ancak yolsuzluğun kurallara aykırılığı kani hukuki ayağı

---

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

** Anadolu Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

*** Anadolu Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

¹ Burada TDK sözlüğündeki “yolsuzluk” tanımına ait ikinci madde kullanılmaktadır.

dışında birde etikle ilişkili tarafı vardır. Bardhan² buna dikkat çekmiş, ahlaki ve hukuki taraflarının birçok kez birbirine karıştırıldığını belirtmiştir. Ayrıca politik yolsuzluk ile ekonomik yolsuzluğun ayrımının da belirgin olmadığını söylemiştir.

Bu belirsizliğin nedenini Marti ve Hauk 1999'da yayımlanmış makalelerinde yolsuzluğun sadece ekonomik bir kavram olmamasına, aynı zamanda bir nesilden diğerine aktarılan sosyal bir davranış olmasına bağlamaktadırlar.

Yolsuzluk literatüründe en çok referans verilme özelliğini sürdüren Shleifer ve Vishny'nin "Corruption" başlıklı makalelerinde yolsuzluğun tanımını "hükümet malının, kişisel çıkar için hükümet görevlilerince satılması" olarak yapmışlardır.

Yukarıdaki tanımın geçerli olması (sadece devlet yolsuzluğu için değil tüm yolsuzluk türleri için) ve bu tür yolsuzluğun ortaya çıkıp, kalıcı olabilmesi için iki koşul var olmalıdır:

(i) Kısıtlanmamış güç: yolsuzluk yapan devlet görevlisinin düzenleme ve/veya yönetme konusunda istediği gibi davranabilme otoritesine sahip olması gerekir.

(ii) Ekonomik rant: bu otoritenin kullanılması ile var olan ya da yolsuz faaliyet ile yaratılarak kullanılabilmesi.

Yolsuzluk tanımını güçleştiren bir diğer neden ise ekonomik rant koşuludur. Rüşvetin parasal değeri bellidir, ancak yolsuz faaliyet sonunda elde edilen rant her zaman rüşvet olarak tanımlanan kazanç şekli olmayabilir. "...akraba kayırma ("nepotism"), tanıdık-dost kayırma ("cronyism"), rant kollama ("rent seeking") gibi, özünde kişisel çıkar sağlama amacına yönelik yolsuzluk görünümlerinin yanı sıra, doğrudan siyasal dürtülerle biçimlenen yolsuzluk türleri de vardır."³ Bu tür yolsuzluğun değerini ya da devlet görevlisinin bu davranış sonucu elde ettiği faydayı ölçmek kolay değildir. Üstelik bir

---

² Pranab BARDHAN, "Corruption and Development: A Review of Issues", Journal of Economic Literature, 35(September), 1997, s. 1320-1346.

³ Fikret ADAMAN ve Ali ÇAKIROĞLU ve Burhan ŞENATALAR, *Hanehalkı gözünden Türkiyede Yolsuzluğun nedenleri ve önlenmesine ilişkin Öneriler*, TESEV yayınları, 2001, s.12.

davranıştan dolayı devlet görevlisinin rant elde edip etmediğini bilemeyiz. Örneğin akraba kayırmayı ele alalım. Aile bir topluluktur ve üyelerinden herhangi birinin iyi duruma gelmesi, iyi durumda olması aileyi daha önceki durumundan daha yukarı bir düzeye taşır. Yani ekonomik olarak bu yolsuzluktan elde ettiği faydayı ölçemeyiz. Üstelik akraba kayırma yapan devlet görevlisini ele alırsak birçok durumda hangi kriterlere göre kendi akrabasını seçtiğinden emin olamayız, gerçekten seçilmesi gerektiği için kendi akrabasını seçmiştir ya da yolsuzluk sonucu da bu akraba seçilmiş olabilir. Bir politikacı ise tekrar seçilmek isteyeceğinden, ona oy verenleri düşünür. Ekonominin geneli için kötü sonuçlar doğuracağını bile bile kendine oy verenlerin lehine olan projeleri kabulü için baskı uygulayabilir. Böylece bir dahaki seçimde seçilme şansını arttırır. Bu durumda da politikacının kazancını ölçemeyiz. Üstelik her hangi bir projeyi destekleyen politikacının bunu hangi nedenle yaptığı bilenemeyeceğinden yolsuzluk yapıp rant elde edip etmediğini belirlemek oldukça zordur. Ayrıca politikacının örnekte olduğu gibi ekonomiyi etkileyebilecek kararlara olan etkisi ekonomik ve politik yolsuzluk arasındaki ayırımın belirsiz olmasındaki önemli etkenlerden biridir.

Yolsuzluk tüm dünyada suç sayılmaktadır ve yolsuzluğa karışanların cezalandırılmasına ilişkin birçok yasalar çıkarılmıştır. Fakat hala yolsuzlukla ilgili özel bir durum vardır. Yolsuzluk, diğer suçlarla beraber incelendiğinde diğerlerinden ayrılan özellikler taşıdığı gözlemlenmiştir. Daniel, Loayza ve Soares çalışmalarında yolsuzluk ve diğer bazı suçlar arasındaki korelasyonu incelemiştir. Bu çalışmada gözlenen odur ki yolsuzluk dışındaki diğer suçlar arasında oldukça yüksek korelasyon vardır. Yani hırsızlık, cinayet, gasp vb. gibi suçlar arasında bağlantı vardır. Fakat aynı ilişki diğer suçlar ve yolsuzluk arasında gözlenmemiştir. Yolsuzluğu diğer faktörlerden ayıran özellikler, bunun hükümet faaliyetlerine, otoriteye ve insanlar arasındaki ilişkiye dayanmasıdır. Diğer suçlar ele alındığında bir kişinin diğer bir bireye zararı söz konusu iken yozlaşmada iki ya da daha fazla bireyin karşılıklı anlaşarak en az birinin görevini kötüye kullanması sonucu topluma zararlı olması gözlenmektedir. Topluma zarar vermesinin nedeni oldukça basittir. Devlet toplum refahı için

kamu mallarının dağılımını sağlar. Yolsuzluk ile bu dağılım etkinlikten saptırılmaktadır. Görüldüğü gibi, en az iki kişinin anlaşması gerekmektedir. Yani devlet görevlisinin görevini kötüye kullanacağı teklif eden kişi tarafından kabul görmüş olması gerekir. Üstelik eğer toplum tarafından kabul görmüş bir davranış değilse birey her hangi bir teklifi ortaya atmaktan çekinecektir. Eğer tam tersini düşünürsek toplum tarafından kabul edilmiş bir davranış olmasaydı rüşvet veren kişi buna rıza göstermezdi. Sonuç olarak Marti ve Hauk'un (1999) belirttikleri gibi yolsuzluğun kültürel bir yanı vardır. Bir toplumda eğer danışıklı dövüş yerleşmiş ise yani "sen benim işmi yap ben de seninikini", "senin de yarın bir gün bana işin düşer" ya da "al gülüm ver gülüm" düşünce tarzının yerleşmiş olması bir kişi için yolsuzluğun maliyetini azaltır, böylece yolsuzluğun birey için getirisi daha fazla yüksek olur. Denetleyici bir kurumun varlığını ele alsak bile yolsuzluk denetlemesini yapan müfettişin rüşvet almayacağı kesin olarak bilinemez. Bu durumda denetleyici mekanizma da aksaklık gösterir hatta işini yapamadığı için devletin bütçesinden bu kuruluşa ayrılan miktarda boşuna yapılmış bir harcama olur.

I. YOLSUZLUĞUN NEDENİ NEDİR?

Daha önce belirtildiği gibi yolsuzluğun var olabilmesi için otorite sahibi kişinin (burada devlet memuru) sınırlandırılmamış güce sahip olması gerekmektedir. Yani devletin müdahale ettiği bir alanda görevlendirdiği memurun otoritesi tam olmalıdır. Öyleyse yolsuzluğun meydana gelmesi için devletin müdahalesi şarttır. Örneğin eğitim, sağlık, güvenlik, karayolları yapımı ve idamesi gibi devletin -özel kurumların bu hizmetleri sunması zor olduğu için- toplum için yaptığı hizmetlerdir. Ancak bilindiği gibi bu hizmet sektörlerinde birçok yolsuzluk olayı olmaktadır. Bu nedenle yolsuzluk için hemen hemen her zaman hükümet müdahalelerinin doğal sonucudur denilebilir.

Fakat Banerjee'nin⁴ işaret ettiği gibi yolsuzluk, rant gelirlerinin varlığı durumunda ve kontrol mekanizmasının işlemediği ya da

---

⁴ Abhijit BANERJEE, 1997, "A Theory of Misgovernance", *Quarterly Journal of Economics*, 112(4)

çalışmadığı durumlarda oluşabilir. Bu denetim mekanizmasından farklıdır. Burada anlatılmak istenen devletin gelirlerinin harcama üstünde kontrolü olmasıdır ki, bu durum yolsuzluğun en uç noktalarından biridir.

Presson, Tabellini ve Trebbi'nin⁵ işaret ettiği üzere politik organizasyonlar genel olarak yolsuzluğun temelini oluşturmaktadır.

II. YOLSUZLUĞUN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ekonomide yolsuzluğun var olmasının nedenleri yukarıda belirtilmiştir. Şimdi ise yolsuzluğun ekonomi üzerindeki etkileri incelenecektir. **Birincisi**, yönelimlerin yada bireylerin kendi kararlarına göre oluşan iş gücü dağılımını bozar. Yolsuzluğun yüksek seviyede olduğu bir çevrede yetişen bireyler enerjilerini rant kollama ve yolsuz davranışlara harcaıyıp, üretime katkıda bulunmazlar. Birçok durumda bu aktivitelerin sonuçları negatif katma değere neden olur. Bu yüzden, Murphy, Shleifer ve Vishny'nin⁶ belirttiği gibi yetenekli insanların rant arayışına girdiği ülkelere ekonominin büyüme hızı düşmektedir.

İkincisi, yolsuzluğun devlet müdahalesine bağlı olmasından kaynaklanır. Sosyal, sağlık ve eğitim politikaları devletin ekonomik müdahalelerinden bir kaçıdır. Yolsuzluğun var olması bu alana yapılan harcama miktarının gerçekte yapılandan farklı olmasına neden olur. Ayrıca Mauro'ya göre bazı alanlar yolsuzluğa daha az izin vermektedir, örneğin eğitim. Bu sektörlerden yolsuzluk ile fazla rant elde edilemez. Bu nedenle bu tür alanlarda daha az kamu yatırımı olur. Yolsuzluk yapan devlet görevlileri bu alanlara yapılan yatırımlarda oluşturduklar çıkar grubu yoluyla baskı yaparak itiraz etmekte ve gruplarının gücüne bağlı olarak reddedilmesini sağlamaktadırlar. Bu iddiaya destek olarak Tanzi ve Davuudi'nin 1997 tarihli çalışmasının sonucu gösterilebilir. Bu çalışma göstermiştir

---

⁵ Torsten PERSSON ve Guido TABELLINI ve Francisco TREBBI, "Electoral Rules and Corruption", Manuscript IIES Stocholm University. November 2000.

⁶ Kevin M. MUPHY ve Andrei SHLEIFER ve Robert W. VISHNY, "The Allocation of Talent: Implication for Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 106 (May) 1991.

ki kamu yatırım projeleri kolaylıkla ekonomik kazançtan çok o sırada projeyi yöneten hükümet görevlisinin kişisel kazançlarına uygun olarak manüple edilmişlerdir.

Üçüncü olarak yolsuzluk yatırımları böylece de büyüme oranını düşürür. Mauro'ya (1995) göre bir ülkenin yolsuzluk endeksindeki 1 standart-sapmalık değişme ülkenin yatırımın miktarında GSYİH'nin yüzde 3'ü kadar bir artışa neden olmaktadır. Bu artışın nedeni yolsuzluğun yarattığı belirsizliğin azalması olduğu düşünülmektedir.

Son olarak yolsuzluğun varlığı doğrudan yabancı yatırımların ülkeye girişinde büyük bir azalmaya yol açmasıdır. Konu edilen son etkinin derinlemesine incelenmesi gerekir. Özellikle ülkemizde 1980 sonrası saman alevi gibi gündeme girip, çıkan bu konuyu irdelemekte fayda görüyoruz. Bugün kalkınma çabasındaki ülkelerin sermaye açığını gidermek amacıyla birçok tavizler vererek ülkelerine çekmeye çalıştıkları doğrudan yabancı yatırımlar, ne yazık ki yukarıda da belirtildiği gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Yolsuzlukta bunlardan birisidir. Ne yazık ki sermaye ihtiyacı içindeki az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere de yolsuzluk çok ileri boyutlardadır. Bu durum, kalkınma sürecinde doğrudan yabancı yatırımlara umut bağlayan ülkelere doğrudan yabancı sermaye girişini engellediği düşünülmektedir.

III. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM

Literatürde doğrudan yabancı yatırımların (DYY) çeşitli tanımları bulunmaktadır. Rutherford⁷ DYY'yi bir başka ülkede, yerel üretim tesisi açmak ya da hâlihazırda var olan bir işletmeyi alma şeklindeki ticari yatırımdır diye tanımlamıştır. UNCTAD'ın (Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı) çeşitli basın bildirimlerinde⁸ DYY, bir ekonomideki yerleşik bir işletmenin yönetiminin bir başka ekonomideki işletme tarafından kontrolünü içeren bir yatırım olarak tanımlanmıştır.

⁷ *Dictionary of Economics*. London, 1995, s. 178–179

⁸ UNCTAD basın bildirimleri için bakınız www.unctad.org.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir firmayı satın alma veya yeni bir firma için ilk sermayeyi temin etme veya mevcut bir firmanın sermayesinin artırma yolu ile bir ülkede bulunan firmalar tarafından başka bir ülkede bulunan firmalara yapılan yatırımlardır. Bu yatırım; teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini beraberinde götürmektedir.⁹ Doğrudan yatırımı portföy yatırımından ayıran en önemli faktör, sermaye ile birlikte değişen ölçülerde teknoloji, işletmecilik bilgisi ve kontrol unsurlarının da yatırımın yapıldığı ülkeye gitmesidir.¹⁰

Doğrudan yabancı sermayenin kısa bir tarihçesine bakacak olursak bugün çeşitli ülkeler arasında geliştirilen ekonomik ilişkilerin temel özelliklerinden bir kısmı, İngiltere’de başlayıp Batı Avrupa ülkelerinde gelişen sanayi devrimi sırasında ortaya çıkmıştır.¹¹ Birinci Dünya Savaşından önceki dönemde yaklaşık olarak üç asır boyunca sermaye, tabii kaynaklar ve nüfusa oranla yoğun olduğu alanlardan daha az yoğun olduğu alanlara akmıştır. Bu akım 19. yüzyılda daha yaygın hale gelmiştir.¹² Baldwin ve Martin’ini (1999) yılında belirttikleri gibi 1880’li yılların ilk yarısında İngiltere başta olmak üzere ekonomisi güçlü devletlerin, ihtiyaç duydukları hammadde, madenler ve diğer kaynakların çıkarılması için sömürgelere yaptığı yatırımlar, yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcını oluşturmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir noktada o zamanki hâkim olan iktisadi görüştür. 1800’lü yılların hâkim görüşü “klasik” iktisadi felsefedir. Bu görüş açısı da devletin gücünün ya da etki alanının az

---

⁹ R. BARREL and N. PAIN, “Real Exchange Rates, Agglomerations, and Irreversibilities: Macroeconomic Policy and FDI in EMU”, *Oxford Review of Economic Policy*, 14, 1998, s. 152–167

¹⁰ A.E. SAFARIAN, “Perspectives on Foreign Direct Investment from the Viewpoint of a Capital Receiving Country”, *The Journal of Finance*, 1 (2) (Papers and Proceedings of the Thirty-First Meeting of the American Finance Association Toronto, Canada, December 28–30, May 1973.)

¹¹ Branko MILANOVIÇ, “The Two Faces of Globalization: Against Globalization as We Know It”, *World Development*, 31(4), 2003, S. 667–683.

¹² Peter H. LINDERT ve Jeffrey G. WILLIAMSON, “Globalization and Inequality: A Long History”, *NBER Working Paper* 8228, April 2001.

olmasıdır¹³. Yani sömürcülere yatırım yapan devlet değil aslında özel ya da yarı özel firmalardı. Bu firmalar yatırımlarını finanse edebilmek amacıyla genellikle hisse senedi ve tahvil çıkardığı (genellikle hükümetin, ister destek ve ister diğer firmaları özendirmek amacıyla olsun ya da firmanın kararlarında etkili olmak için olsun, bu kâğıtları satın aldığı da bir gerçektir) görülmüştür.¹⁴ Böylece yapılan yatırımların finansmanı bu araçlarla yapılmıştır.

Endüstri Devriminin sonucu olarak 19.yüzyılın ikinci yarısında, özellikle batının sanayileşen ülkelerindeki hızlı sermaye birikimi büyük şirketleri bu sermayeden en fazla karı sağlayacak yatırım alanlarını aramaya yöneltmiştir. Bu yatırım alanları ise, Avrupa endüstrisinin ihtiyacı olan hammaddeleri sağlayacak, doğal kaynak ve ucuz iş gücüne sahip dönemin sömürgeleri ve bağımsız az gelişmiş ülkeleri olmuştur.¹⁵

19.yüzyıla kadar yabancı sermaye olarak Batı Avrupa sermayesinden söz edilirken, 1914 yılından sonra A.B.D devreye girmiştir. Birinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda A.B.D yabancı sermaye yatırımlarında ön sırayı almıştır.¹⁶ Ancak bu hızlı yükseliş 1929 dünya ekonomik buhranı nedeniyle sekteye uğramıştır. Daha önce yabancı sermaye yatırımı yapan ülkeler bu yatırımlarını tasfiye etmeye yönelmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşının patlak vermesi ile DYY ve YPY (Yabancı Portföy Yatırımları) arasında ilginç bir gelişme yaşanmıştır. Daha önceki yıllarda yabancı sermaye yatırımları portföy yatırımı şeklinde iken savaş sırasında DYY’de bir artış gözlenmiştir.¹⁷ Buna

---

¹³ Jr. EKELUND , B. ROBERT ve Robert F. HÉBERT, *A History of Economic Theory and Method*, McGraw Hill Companies, 4th ed., 1997.

¹⁴ Richard E. BALDWIN ve Philippe MARTIN,“Two Waves of Globalization Superficial Similarities Fundamental Differences”,NBER Working Paper No 6904,1999.

¹⁵ Kevin H. O’ROURKE ve Jeffrey G. WILLIAMSON, “From Maltus to Ohlin: Trade, Growth and Distribution Since 1500”, NBER Working Paper No 8955, May 2002.

¹⁶ R.D. GERMAIN, *The International Organization of Credit: States and Global Finance in the World Economy*, Cambridge University Press, Cambridge,1997.

¹⁷ BALDWIN VE MARTIN,1999.

neden olarak savaş nedeniyle yurtlarında göçen insanların sahip olduklarının büyük bölümünü “savaşın erişemeyeceği” bölgelere götürüp yeniden hayat kurmaya çalışmaları gösterilebilir.¹⁸

Savaştan sonraki dönemde doğrudan yatırım şeklindeki yabancı özel sermaye yatırımları daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmede 1950’li yıllardan sonra dünya ekonomisinde giderek önemli bir güç teşkil etmeye başlayan ve doğrudan yabancı sermaye yatırımı niteliğinde olan çok uluslu şirketlerin rolü büyük olmaktadır.

İkinci Dünya Savaşından sonra gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabaları artmıştır. Bu ülkeler sanayileşmiş ülkelere hammadde sağlayıp çeşitli sanayi ürünleri ve sermaye malı ithal eder durumdan kurtulmanın yollarını aramaya başlamışlardır. İşte bu aşamada yabancı sermaye yatırımları ihtiyaç içindeki gelişmekte olan ülkelerde, teşebbüs yeteneği, teknoloji, yönetim bilgisi ve pazarlama gibi sermaye kaynaklarının potansiyel bir kaynağı olarak kabul edilmiştir.¹⁹

Savaş yıllarından sonra YPY cephesinde çok büyük gelişme olmamıştır. Buna iki neden gösterilebilir. Birincisi, savaş yıllarında ortaya çıkan güvensizlik, ikincisi ise İkinci Dünya Savaşından sonra ülke paralarının birbirilerine dönüşümünün zorluğudur, bu nedenle yatırımcılar yabancı piyasalara ancak kıt olan yabancı paraya ulaşabildiklerinde girebilmeleridir. Ayrıca bazı durumlarda yabancıların hisse senedi almasına izin verilmiyordu yada kararlarda etkin olma yetileri kanunen yok kabul edilmekteydi.²⁰

Gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermayeye pragmatik bir şekilde yaklaşmaları 1960’lardan sonra değişen dünya şartları ile ortaya çıkmıştır., Bu durum, ülkelerdeki yabancı sermaye yatırımlarının miktarının artmasına yol açmıştır. 1960 yılı itibarı ile

---

¹⁸Patrick GEARY ve Mark KISHLANSKY ve Patricia O’BRIAN, “Civilization in the West; Volume II: Since 1500”, Longman, 3rd ed, 1997.

¹⁹Ali ALP, “Finansın Uluslararasılaşması; Finansal Krizler, Çözüm Önerileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, Yapı Kredi Yayınları, Nisan 2000.

²⁰René M. STULZ, “Globalization of Equity Markets and the Cost of Capital”, NBER Working Paper No 7021, 1999.

gelişmekte olan ülkelerdeki yabancı sermaye miktarı 2 milyar dolar civarında iken, 1982 yılında 10 milyar dolara yükselmiştir.²¹

Son elli yılda uluslararası portföy yatırımlarının önündeki engellerin kalkması ile bu yatırım aracında tekrar ilgi görmeye başladı.²² Hatta 1980'lerden sonra bu alandaki yatırım son yirmi yılda tekrar İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gibi lider yatırım aracı olmayı başarmıştır.²³

Sanayi devrimini gerçekleştiren İngiltere'nin sömürgelerindeki yatırımları ile başlayan, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında devreye girmesi ile artan yabancı sermaye ülke ayrımı yapmaksızın bugün dünyanın her tarafında yatırımlarını gerçekleştirmektedir. Doğal olarak her ülke yabancı sermaye yatırımlarında aynı oranda pay alamamaktadır. Yabancı sermaye yatırımcılarının diğer ülkelerde yatırım yaparken göz önüne aldıkları çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler, milliyeti olmayan ve artık uluslar ötesi bir nitelik kazanmış olan yabancı sermaye yatırımlarının yönünü belirlemektedir.

Uluslararası sermaye hareket olarak klasik dış ticaret teorisinin varsayımları içinde doğrudan yabancı yatırımları açıklamak olanaksızdır. Her ülkede üretim fonksiyonlarının ve talep eğiliminin özdeş olduğu, faktörlerin ülke içinde hareketli fakat ülkeler arasında hareketsiz olduğunu, üretimin sabit maliyetle gerçekleştiğini varsayan teori günümüz dünyasının uluslararası sermaye hareketlerini ve uluslararası üretimi açıklayamamaktadır.²⁴

Neo-klasik dış ticaret kuramında ise faktör fiyatlarının gelişen dış ticaretle birlikte eşitleneceği bir uluslararası mal dolaşımının, üretim faktörleri dolaşımının yerini alacağı ve dolayısıyla sermaye hareketlerinin uluslararası düzeyde yer alamayacağı öne sürülmektedir.

Neo-klasik teoride doğrudan yatırımlar finans arbitrajının bir biçimi olarak ele alınır. Çokuluslu firmalar sermayenin marjinal

---

²¹ IMF Occasional Paper 33,1985.

²² STULZ, 1999.

²³ GERMAIN, 1997.

²⁴ EKELUND, 1997.

verimliliğinin yüksek olması şartıyla sermaye donanımı yetersiz ülkelerde yatırıma gidebilirler. Çünkü sermaye donanımı yüksek ülkelerde uluslar arası getirisi farklı yatırımların nispeten uygun faiz ile finanse edebilirler. Ne-oklasik teori direkt yatırımları, gelir farklılıkları, faiz farklılıkları ve risk indirimi gibi nedenlerle açıklamaya çalışmaktadır. Bu şekilde, değişik menkul kıymetlere yapılan yatırımları açıklamak mümkündür. Ancak genel anlamda bakıldığında, teori doğrudan yatırımlara ilişkin bazı soruları cevaplamaktan uzaktır;

- Portföy yatırımları ile doğrudan yatırımlar arasındaki karar nasıl verilecektir?
- Doğrudan yatırımlarla firmaların işbirliği biçimleri arasındaki seçim nasıl olacaktır?
- İki ülke arasında aynı sektördeki değişik yönlü yatırımların nedeni açıklanabilir mi?

Geleneksel dış ticaret kuramlarının amacı, ülkelerin ne gibi mallar ihraç ve ithal edeceklerini, ticaretten sağladıkları gelirlerin ülke arasındaki bölüşümünün nasıl yapılacağını ortaya çıkabilecek aksaklıkların yeniden düzenlenmesinin nasıl olabileceğinin açıklamasını yapmaktadır. Dolayısıyla uluslararası sermaye hareketleri, sermayenin marjinal verimlilik ilkesi gereğince sermayesi bol olan ülkelere, sermayesi kıt olan ülkelere gidecektir. Diğer bir deyişle, karın düşük olduğu yerden yüksek olduğu yere doğru tek yönlü bir akışın olacağı varsayımına göre beklentiler oluşmaktadır.

Günümüzde çokuluslu şirketler, uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerini kontrol edebilecek noktaya gelmişlerdir. Geleneksel dış ticaret kuramı, ülkeler birbirleriyle niçin ticari ilişkiler kurar? Sorusunu sormaktadır. Oysa çokuluslu şirketler, mallarını ana merkezle bağlantısı olmayan bağımsız kuruluşlara değil, aynı merkezden yönetilen, çeşitli ülkelerde ki yavru şirketlere transfer ederek, yukarıdaki soruyu “mal ve hizmetler, ülkeler arasında niçin transfer edilir ?” biçimine dönüştürmektedir. Böyle bir soruya verilecek yanıtta artık karar ünitesi devlet değil firmadır.

Yabancı ülkedeki piyasa talebini, firma çeşitli yollardan karşılayabilir. Ticaret bu yollardan sadece birisidir. İhracat yapmaksızın yabancı ülkede üretime geçmek, mal üretimini lisansa bağlamak gibi yollarla da dış talep karşılanabilir. Ancak geleneksel dış ticaret kuramının, sermaye yatırımlarını ülkeler arası hareketsiz kabul etmesiyle teknolojik bilgi, yenilik yaratma kapasitesi, yönetim ve pazarlama yöntemleri gibi rekabet üstünlüğü sağlayacak üretim faktörlerine gereken önemin verilmemiş olması ve bu faktörlerle yaratılabilecek alternatif avantajların ihmali büyük eksikliklerdir.

Uluslar arası sermaye hareketlerinin gelişen teknolojiye paralel olarak inanılmaz bir hızla geliştiği, mal ve faktör piyasalarında eksik rekabetin bulunduğu bir ortamda, geleneksel dış ticaret kuramları yatırım ve üretim olgusunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

1960'dan önce direkt olarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili kuramlar bulunmamaktadır. Kendi ülke sınırları dışında faaliyet gösteren firmalar, ilk kez portfolio kuramı içinde değerlendirilmiştir.²⁵ Bunu doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili ülke çalışmaları izlemiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına hangi açıdan bakıldığı önem taşımaktadır. İktisat politikası yönünden bakıldığında, firmaların çokuluslu olması ve tekeli konuma yükselmeleri kapitalist sistemin vazgeçilmez bir sonucudur.²⁶

Diğer taraftan organizasyon kuramcıları, yabancı yatırımları belirleyen faktörler, firmanın karar alma süreci içinde değerlendirmektedir. Bu iki aşırı uç arasında üç önemli yaklaşım bulunmaktadır.

Çokuluslu şirket faaliyetlerine makroekonomik açıdan yaklaşarak niçin ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgilendikleri açıklanmaktadır. Neoklasik dış ticaret modellerinden

---

²⁵ J. H. DUNNING, "The Multinational Enterprises The Background", *The Multinational Enterprises*, Ed: J.H. Dunning , George Allen&Unwin, London, 1971, s.15-49.

²⁶ Paul M. SWEEZY and Paul A. BARAN, *Monopoly Capital*, Onthly Review Press, New York, 1966.

hareketle, uluslararası üretimin nedenleri ve izlediği aşamalar açıklanmaktadır. Bu yaklaşım altında çalışan Kojima ve diğerleri, bazı ülkelere ait firmaların dış ticaret ve uluslararası üretim eğilimlerinin neden farklı olduğu sorusuna yanıt aramakta ve bölgeye ait özel değişkenler üzerinde durmaktadırlar.²⁷

Çokuluslu şirketler bireysel firmanın davranış biçimi açısından incelenerek, uluslararası ara mal ve hizmet piyasalarını içselleştiren bir organizasyonel hiyerarşi olarak değerlendirilmektedir.²⁸

Stephan Hymer'in önderliğindeki üçüncü grup ise, bazı ülkelere ait firmaların, yabancı piyasalarda, yerel piyasalara oranla niçin daha başarılı olduğunu ve bu firmaları kendi ülke sınırları dışında, katma değer yaratan faaliyetlere yönelten motivasyonları araştırmaktadır. Kuramın özünde yatırım yapan şirketlerin yerel firmalar karşısında bir takım tekelci avantajlara sahip olduğu görüşü yatmaktadır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi uluslararası üretim olgusunu açıklayan tek bir kuram veya kuram grubu bulunmamaktadır. Farklı kuramlar incelenirken önemli olan husus, bir kuramda endojen olan değişkenin diğer bir kuramda egzogen olarak kabul edildiğinin unutulmamasıdır.

Yabancı sermayenin transferi, makine ve donanım, patent, lisans, teknik bilgi gibi haklar veya hizmetler ya da yabancı sermaye şirketlerinin kârlarını oto finansman yöntemiyle tekrar yatırıma kaydırmaları gibi hususları içerir. Doğrudan yatırımlar ile çokuluslu şirketler vasıtasıyla ülkeler arası nitelikte üretim gerçekleştirilmektedir.

Tam rekabet, karşılaştırmalı üstünlükler, faktörlerin nispi hareketliliği gibi klasik unsurlar taşıyan yaklaşımda, tam rekabetin benimsenmesi dış ticarete işletmelerin önemini ihmal edilmesine neden olmakta, çokuluslu şirketlerin varlığı açıklanmaktadır.

---

²⁷ Kiyoshi KOJIMA, "Comment: Services in the Japanese Economy", *Managing the Service Economy* Ed:Robert P. INMAN, Cambridge University Press, New York 1985.

²⁸ Peter BUCKLEY and Mark CASSON, *The Economic Theory of Multinational Enterprise*. St. Martin's (B&C), New York, 1987.

Yeni bir mal küçük ölçekte üretilir, daha çok iç talebe yöneliktir. Üretim yeri yeniliğin ortaya çıktığı ülkedir. Üretime dair problemler aşıldıkça, ihracata da yönelim olur. Bu ikinci aşamadır.

Ürünün iç üretim ve tüketimi artar, dış talep de söz konusudur. Yenilikçi firma hala tek üreticidir. Üretim teknolojisi standartlaştıkça, yenilikçi firma içte ve dışta lisans vererek üretimi yaygınlaştırır. Standart ürün aşaması denilen bu üçüncü aşamada üretim maliyetlerin düşük olduğu ülkelere kaymaya başlar.

Ürün devrelerine en tipik örnekler, tekstil ve elektronik sektörleridir. Ürün dönemleri modeli üretimde şu sıralamayı getirmektedir: yurtdışına yapılan belirli yatırım, yeni ürünlerin yurtdışı üretimi, üretim safhaları ve satış metotlarının uyumlu hale getirilmesi, direkt yatırımlar yoluyla yerli firmaların lisanslı üretim yapabilmesi.

IV. NE TÜR DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM?

Firmaların yabancı bir ülkede doğrudan yatırım yapma kararını vermeleri basitçe şu şekilde gelişir: Büyümek ve uluslararası piyasaya açılmak isteyen firma yabancı bir ülkede uygun bir yatırım olanağı görür. Bu yatırım; şube açma ve yeni tesis kurma, birleşme (şirket evliliği) veya satın alma, uluslararası ortak girişim ya da lisans anlaşması şeklinde olabilir. Sonraki aşamada bu yatırımın o ülkede yapılıp yapılamayacağı araştırılır. Ülke koşulları da uygunsa bu yatırımı engelleyecek hiçbir neden yoktur. Ancak bu yukarıda verilen tarife her zaman uyulmayabilir, bazen önce ülkenin DYY'ye uygun olduğu keşfedilir sonra uygun yatırımın ne olacağı araştırılıp bulunur.

Ancak bir firma için ülke dışında mülkiyet sahibi olarak faaliyet gösterme en karmaşık konulardan biri olduğu için, aynı zamanda en önemli tercihlerini oluşturur. Doğrudan yabancı yatırım türleri içinde en önemli yeri şube açma ve tesis kurma almaktadır. Burada yatırım yapan ana şirket kısmen veya tamamen şubenin veya tesisin mülkiyetini elinde bulundurmaktadır.

Ana merkeze bağlı dış üretim birimlerindeki mülkiyetin dağılımına bağlı olarak, karar ve kontrol mekanizmasına getireceği

sınırlamalar yüzünden ana şirket genellikle şubelerin %100 sahipliğini tercih eder²⁹.

DYY'nin bir başka türü ise şirket evlilikleri ya da başka deyişle birleşmelerdir. Bu yatırım türünde firmalar yabancı bir ülkede yeni bir tesis veya şube açmak yerine mevcut yerli bir firma ile birleşme yoluna gidebilir ya da firmanın tamamını satın alabilir. Şirket birleşmesinde bir şirketin diğer bir şirket içinde erimesi veya iki şirketin yeni bir varlık oluşturması söz konusudur. Bu tür oluşumlarda taraflar birbirlerinden bağımsız değillerdir. Çalışmaları da istikrarlı ve basittir. Birleşen şirketlerin ayrılması ise oldukça zordur.

Şirket evlilikleri ülke için net yatırım veya üretimde nadiren bir artışa yol açmaktadır. Çoğu zaman uluslararası yatırımcı ile birleşen şirkette oluşacak politika ve perspektif değişikliğinden ötürü yatırımlarda bir azalma bile söz konusu olabilir. Bu aslında ilk bakışta görüldüğü kadar olumsuz bir gelişme değildir. Uluslararası yatırımcı bu şekilde gerçekleştirdiği yatırımların çoğunu sermaye ile birlikte değişen ölçülerde teknoloji, işletmecilik bilgisini firmaya dolayısıyla ülkeye sokmaktadır.³⁰ Ayrıca bu yatırımlar çoğu zaman yerel şirketlerin yaşaması ve rekabet edebilmesini sağlamaktadır. Uluslararası doğrudan yatırımların bir başka türü de ortak girişimlerdir. Bu yatırım türü genellikle şirket evlilikleri ile karıştırılır. Ancak uluslararası ortak girişimler benzer amaçları gerçekleştirmek için iki ya da daha fazla şirketin yetenek ve varlıklarını birleştirerek kurdukları bir organizasyon şeklindedir. Bu yatırımların üç türü vardır: **Birincisi** iki farklı ülkedeki yatırımcıların üçüncü bir ülkede yatırım yapmasıdır. **İkincisi** ülkeye duyulan özel ilgi dolayısıyla bir ortak girişimin kurulmasıdır. **Üçüncüsü**, mahalli hükümetin ortak olduğu yatırımlardır.

Lisans anlaşmaları yabancı ülkelere girmenin diğer bir yoludur. Yerli firma, üretim patentini, üretim know how'unu, teklif ücreti karşılığında ticaret markası ve malın dağıtım hakkını yabancı ülkedeki firmaya devreder. Tam bir lisans anlaşması ise ürün ihracı

---

²⁹ ŞATIROĞLU, 1984

³⁰ SAFARIAN, 1973.

yerine teknoloji ihracının ikame edilmeyi anlamına gelir.³¹ Teknolojinin yabancı ülkeye transfer edilmesiyle söz konusu ürünün o ülkede üretimi sağlanmış olur. Lisans anlaşmalarında lisansı satan (lisansör) ile alıcı arasında bir sözleşme yapılır. Bu satışlarda, alıcı bir kullanım hakkı kazanmış olmaktadır.

Literatürde, genellikle doğrudan yabancı yatırımların bir türü olarak ele alınmayan lisans anlaşmaları, yabancı ülkelere açılmada ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında özel bir basamak olarak görülür. Bu anlaşmalar uzun vadede değerlendirildiğinde asıl yatırımın bir hazırlık anlaşması gibi kabul edilebilir. Bu yüzden yabancı ülkelerde belli bir yer edinmek amacıyla yapılan lisans anlaşmalarına teknik bilgi yatırımı da denilebilir.

Diğer yandan şirketin uluslararası faaliyetlerinde uluslararası rekabetten ileri gelen bir gizlilik ve güven ilkesi zorunludur. Şirketlerin sahip oldukları üstünlüklerin ve özellikle yeni teknik sırların korunması da bunun bir parçasıdır. Teknolojik üstünlüklerin aslında satın alınması ya da kiralanması mümkündür. Fakat şirket bu üstünlüğü teknik sır olarak gizli tutup bundan bizzat yararlanmayı tercih edebilir ya da lisans anlaşması yapacağı şirketlere bu sırların korunması konusunda güvenmeyebilir.

Doğrudan yatırımlar içindeki özelleştirme gelirlerinin hesaplanmasında sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların en önemlisi özelleştirme yoluyla gerçekleşen yatırımların diğer doğrudan yatırımlardan ayrı olarak kayıt altında tutulmasıdır. Ülkelerin doğrudan yatırım çekme konusunda başarıları değerlendirilirken yatırım şekilleri bazında bir inceleme yapmak gerekmektedir. Ancak her ülke için bu tarz kayıtlara ulaşmak birçok güçlük içermektedir.

Orta – Doğu Avrupa ve Güney Amerika’ ya yapılan doğrudan yatırımların çoğunluğu özelleştirme yoluyla gerçekleşmiştir. Özelleştirme kaynaklı doğrudan yatırımlar 1995 yılına kadar Çek Cumhuriyeti’ ne yapılan doğrudan yatırımların yaklaşık olarak tamamı³², 2000 yılında ise Bulgaristan’a yapılan yatırımların yaklaşık

³¹ Kazım CANATAN, “Gelişmekte olan Ülkelere Teknoloji Transferi Semineri”, MPM Yayınları No 171, 1975.

³² UNCTAD, World Investment Report Trend and Determinants 1998.

olarak %15'inin özelleştirme kaynaklı olduğu görülmüştür. (IFC, 1997, ' Foreign Direct Investment ' Lesson Of Experience 5)

V. YOLSUZLUK VE DOĞRUDAN YATIRIM İLİŞKİSİ

Yolsuzluk doğrudan yabancı yatırımı, aynen bir vergi uygulanmışçasına düşürür. Wei'nin (1997a) belirttiği gibi yolsuzluğun topladığı gelir aynen vergi gibi bir etki yapmaktadır. Yolsuzluk düzeyi ne kadar az tahmin edilebilir olursa (yani varyansı ne kadar yüksek olursa) doğrudan yabancı yatırıma etkisi o kadar büyük olur. Wei' ye (1997b) göre yolsuzluk ve tahmin edilemezlikteki artış girişimler üzerindeki vergi oranındaki bir artışa eş değerdir. Ayrıca yolsuz davranışların ortaya çıkardığı el değişimlerinin belirsizliği yurtiçine doğru sermaye akımlarını negatif yönde etkiler, buda ekonomi için vergilerden daha zararlıdır. Bunun nedeni ise vergilerin devlet tarafından (eğer hiç bir şekilde yolsuzluktan etkilenmediği varsayılırsa) toplumun refahını arttırmak için kullanılacak olmasıdır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırım zaten yönlendirilmiş bir yatırımdır yani yurt içinde bir girişimcinin varlığına ihtiyaç duymaz. Üstelik getirdiği bilgi birikimi teknoloji ile bir ekonominin büyümesi için en gerekli yakıtı da sağlar. Fakat yukarda da belirtildiği gibi yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımı ters etkilemesi bir ekonominin bütün bu faydalardan yararlanamamasına neden olmaktadır. Yolsuzluk nedeniyle hem istikrarlı olmayan bir ekonomi hem de ekonomiyi düzleşme çıkaracak girişimcilerin ve sermayenin olmaması bu tür bir ülke için doğrudan yabancı yatırımı bir can simidi haline getirmektedir. Ancak yolsuzluk, doğrudan yabancı yatırımı ülkeye girmesini engellediği için bu şekilde ki bir durumun olması söz konusu değildir.

Yolsuzluk ve doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Habib ve Zurawicki (2001) 111 ülke için yatay kesit veriler kullanarak yapmış oldukları çalışmalarında bir ülkede yolsuzluk düzeyi azaldıkça bu ülkeye daha fazla doğrudan yabancı yatırımın girdiğini bulmuşlardır. Drabek ve Payne (1999) yolsuzlukların şeffaf olmayan iktisat politikalarına yol açtığını bunun sonucunda yabancı yatırımcıların bu ülkelere yatırım yapmadığını ileri sürmektedirler. Çalışmalarının bulgularına göre yolsuzluk düzeyi ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında negatif bir

ilişki bulunmaktadır. Başar (2004) 1995-2001 yılları arası ve 58 ülkeyi kapsayan çalışmasında yolsuzlukların yabancı yatırımları olumsuz etkilediğini bulmuştur.

SONUÇ

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) gittiği ülke ekonomilerinde sermaye birikimi ve üretim kapasitesine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Sermaye birikimini ve üretim kapasitesini artırmak isteyen ülkeler, doğrudan yabancı yatırımları özendirmek için daha iyi bir yatırım iklimi oluşturmakta ve liberal politikalar uygulamaktadırlar. Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen ekonomik, sosyal, siyasal ve kurumsal faktörler bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalar yolsuzluğun doğrudan yabancı yatırımları etkileyen bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Yolsuzluklar yabancı ülkelerde yatırım yapmak isteyen yatırımcılar için işlem maliyetlerini artırmaktadır. Daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekmek isteyen ülkeler daha şeffaf politikalar uygulamalı ve aynı zamanda yolsuzlukla mücadele stratejileri geliştirmelidirler.

KAYNAKÇA

- ADAMAN, Fikret, Ali ÇAKIROĞLU ve Burhan ŞENATALAR, *Hane halkı gözünden Türkiye’de Yolsuzluğun nedenleri ve önlenmesine ilişkin Öneriler*, TESEV Yayınları, 2001.
- ALP, Ali, “Finansın Uluslararasılaşması; Finansal Krizler, Çözüm Önerileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, Yapı Kredi Yayınları, Nisan 2000.
- BALDWIN, Richard E., Philippe MARTIN, “Two Waves of Globalization Superficial Similarities Fundamental Differences”, NBER Working Paper No 6904, 1999.
- BANERJEE, Abhijit, “A Theory of Misgovernance”, Quarterly Journal of Economics, 112(4), 1997.
- BARDHAN, Pranab, “Corruption and Developmen: a Review of Issues”, Journal of Economic Literature, 35(September), 1997, s.1320–1346.

- BARREL, R. and N. PAIN, “Real Exchange Rates, Agglomerations, and Irreversibilities: Macroeconomic Policy and FDI in EMU”, *Oxford Review of Economic Policy*, 14(1998), s.152–167.
- BAŞAR, S., “Yolsuzlukların Doğrudan Yabancı Yatırımlar(DYY) Üzerindeki Etkisi”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 19(222), 2004, s.66-76.
- BAŞOĞLU, Ufuk, Nalân ÖLMEZOĞULLARI ve İlker PARASIZ, *Dünya Ekonomisi; Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2001.
- BİLDİRİCİ, Melike ve İlker PARASIZ, *Finansal Makro Ekonomi*, Ezgi Yayınları, Bursa, 2003.
- BRIGHAM, F. Eugene ve F. Houston JOEL, *Fundamentals of Financial Management*, Harcourt College Publishers, 2001.
- BUCKLEY, Peter and Mark CASSON, *The Economic Theory of Multinational Enterprise*, St. Martin's (B&C), 1987.
- CANATAN, Kazım, “Gelişmekte olan Ükelere Teknoloji Transferi Semineri”, MPM Yayınları No 171, 1975.
- DRABEK, Z., W. PAYNE, “The Impact of Transparency on Foreign Direct Investments”, Staff Working Paper, World Trade Organization, Economic Research and Analysis Division, 1999.
- DUNNING, J. H. “The Multinational Enterprises The Background”, *The Multinational Enterprises*, Ed: J. H. Dunning, George Allen & Unwin, London, 1971.
- EKELUND, Jr., B. ROBERT ve Robert F. HÉBERT, *A History of Economic Theory and Method*, McGraw Hill Companies, 4th ed., 1997.
- GEARY, Patrick, Mark KISHLANSKY ve Patricia O’BRIAN, *Civilization in the West; Volume II: Since 1500*, Longman, 3rd ed., 1997.

- GERMAIN, R. D., *The International Organization of Credit: States and Global Finance in the World Economy*, Cambridge University Press, 1997.
- HABIB, M.ve L. ZURAWICKI, "Country Level Investments and the Effect of Corruption –Some Empirical Evidence", *International Business Review*, 10(2001), ss.687-700.
- HAUK, Ester ve Maria SAEZ-MARTI, "On the Cultural transmission of Corruption", IUI Working Paper Series No 546, 1999.
- IFC, "Foreign Direct Investment, Lesson Of Experience 5", 1997
- IMF, 1985. Occasional Paper 33.
- KOJIMA, Kiyoshi, "Comment: Services in the Japanese Economy" *Managing the Service Economy*, Ed: Robert P. INMAN, Cambridge University Press, New York, 1985.
- LEDERMAN Daniel, Norman LOAYZA ve Rodrigo REIS SOARES, "Accountability and Corruption, Political Institutions Matter", World Bank Working Paper no 2708, 2001.
- LINDERT, Peter H. ve Jeffrey G. WILLIAMSON, "Globalization and Inequality: A Long History", NBER Working Paper 8228, April 2001.
- MAURO, Paolo, "Corruption And Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 110,(August 1995), s. 681–712.
- MILANOVIC, Branko, "The Two Faces of Globalization: Against Globalization as We Know It", *World Development*, 31(4), 2003, s.667–683.
- MURPHY, Kevin M, Andrei SHLEIFER ve Robert W VISHNY, "The Allocation of Talent: Implication for Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 106(May 1991).
- O'ROURKE, Kevin H. ve Jeffrey G WILLIAMSON, "From Maltus to Ohlin: Trade, Growth and Distribution Since 1500", NBER Working Paper No 8955, May 2002.

- PERSSON, Torsten, Guido TABELLINI ve Francisco TREBBI, “Electoral Rules and Corruption”, Manuscript IIES Stockholm University, November 2000.
- RUTHERFORD, D. R. (1995). Dictionary of Economics. London.
- SAFARIAN, A E, “Perspectives on Foreign Direct Investment from the Viewpoint of a Capital Receiving Country”, The Journal of Finance, 2(May 1973) (Papers and Poceedings of the Thirty-First Meeting of the American Finance Association Toronto, Canada. December 28–30).
- SHLEIFER, Andrei ve Robert W. VISHNY, “Corruption” Quarterly Journal of Economics, 108(August 1993), s.599–617.
- STULZ, René M, “Globalization of Equity Markets and the Cost of Capital”, NBER Working Paper No 7021, 1999.
- SWEEZY, Paul M. ve Paul A. BARAN, “Monopoly Capital”, Monthly Review Press, New York, 1966. .
- ŞATIROĞLU, Kadir D., “Çokuluslu Şirketler”, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1984.
- UNCTAD, World Investment Report Trend and Determinants 1998.
- WEI Shang-Jin, "How Taxing Is Corruption on International Investors?", NBER Workins Paper No 6030, 1997a.
- WEI, Shang-Jin, "Why Is Corruption So Much More Taxing Than Tax? Arbitrariness Kills", NBER Working Paper No. 6030, 1997b.
- WEIJIAN, Shan ve Jaeyong SONG, “Foreign Direct Investment and Soucing of Technological Advantage: Evidence from the Biotechnolgy Industry”, Journal of International Business Studies, 28(2), 1997.